

Kâzım Yetiş, *Belâgattan Retoriğe*, Kitabevi, İstanbul 2006, 546 s.; Aynı Yazar, *Dönemler ve Problemler Aynasında Türk Edebiyatı*, Kitabevi, İstanbul 2007, 543 s.

Kırk yıla yakın bir süredir edebiyat sahasında çalışmalarını sürdüren Prof. Dr. Kâzım Yetiş'in bir seri olarak düşünülen toplu makalelerinin ilk iki cildi Kitabevi Yayınları tarafından neşredildi.

Bunlardan ilki; Prof. Dr. Kâzım Yetiş'in *Talîm-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sahasına Getirdiği Yenilikler* ismiyle neşredilmiş olan doktora tezi dolayısıyla başlayan belâgat ve retorik konuları üzerine araştırma ve incelemelerinin toplandığı, tez ile birlikte düşünülmesi gereken *Belâgattan Retoriğe*'dir. "Belâgattan retoriğe" geçişin tarihçesi niteliğinde olan bu eseri oluşturan makaleler, belli bir çerçevede ve mantıkî sırayla kitaptaki yerlerini alırlar.

Bu anlamda sırasıyla "Belâgat", "Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatının İlk Dönemlerinde Edebiyat Nazariyatı", "Belâgattan Retoriğe Teori Arayışları", "Belâgat, Rhétorique ve Edebiyat Nazariyesi Sahasında Türkçe Neşredilmiş Kitapların Açıklamalı Bibliyografyası" başlıklarını taşıyan ve çeşitli yönleriyle birbirini tamamlayan ilk dört makalede, bir taraftan konunun nirengi noktasını teşkil eden meseleler ortaya koyulurken diğer taraftan "Arap belâgatından batı retoriğine" dönüş seyri içinde belâgat, retorik ve edebiyat nazariyesi sahasındaki eserler ve tartışmalar genel olarak ele alıp değerlendirilmektedir.

Çalışmaları Yeni Türk Edebiyatı sahasında yoğunlaşmakla beraber Prof. Dr. Kâzım Yetiş, araştırma ve incelemelerinde bizi, önceki dönemlerde belâgat konusu etrafında kaleme alınan eserlerden de haberdar eder. "XVI. Yüzyıl Başında Yazılmış Bir Kavâid-i Şi'riyye Risalesi" başlıklı makalede, sözü edilen dönemde kaleme alınmış bir "kavâid-i şî'riyye" risalesinin metni, Türk belâgat ve edebiyat bilgileri alanında bilinen ilk Türkçe telifin bir bölümü olması sebebiyle değerlendirmesiyle birlikte neşredilmiş; bir sonraki makalede ise söz konusu risaledeki edebiyat terimleri ele alınmıştır.

"Edebiyat Nazariyesi Sahasında Batıya Açılan İlk Kitap: *Mebâni'l-İnşâ*" başlıklı makalede yine bir ilk olma özelliği taşıyan Süleyman Paşa'nın ders notlarından oluşan iki ciltlik *Mebâni'l-İnşâ*'sı devrinin şartları içerisinde

değerlendirilmekte ve eser “belâgattan retoriğenin tarihçesi”ndeki yerine oturtulmaktadır.

Edebiyat incelemelerinde çok cepheli yaklaşım ve meselelerin değişik açılardan ele alınmasının, araştırma ve değerlendirmeleri zenginleştirdiği bir vakıdır. Nitekim Yetiş, çalışmalarında meseleye sadece geniş bir perspektiften bakmamış yukarıda adı geçen bazı makalelerinde ilk olma özelliği taşıyan eserleri değerlendirdiği gibi şahsiyetler ve söz konusu kitaplarda kullanılan örneklere de dikkatini yöneltmiştir. Bu bağlamda “Namık Kemal’e Göre Belâgat Meselesi” başlıklı makalede Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatının ilk neslinin en önemli isimlerinden biri olan ve çok cepheli şahsiyeti ile dikkat çeken Namık Kemal’in belâgat üzerine görüşleri değerlendirilmekte; “Belâgat Kitaplarında Fuzûlî’nin Örnek Olarak Değerlendirilişi” ve “Edebiyat Nazariyesi Kitaplarında Namık Kemal’in Eserlerinin Örnek Olarak Değerlendirilişi” makalelerinde ise Fuzûlî ve Namık Kemal’in nazariye kitaplarında değerlendirilişleri, örnek teşkil edebilmeleri ve verilen hükümlere mesnet olmaları dolayısıyla meseleye farklı bir açıdan yaklaşmaktadır.

Yine peş peşe gelen “Cevdet Paşa’nın Belâgat-i Osmâniyyesi ve Uyandırdığı Akisler” ve “Yenileşme Devri Türk Edebiyatında Millî Rhétorique Meselesi” isimli makaleler ise sebep olduğu tenkitlerin eserin kendisini aşarak belâgat meselesini yeni zeminlere taşıması ve daha önce üzerine bu denli düşünülmemiş problemleri gündeme getirmesi gibi yönleriyle belâgattan retoriğe geçiş seyri içinde mutlaka üzerinde durulması gereken belki de müstakil bir eser oluşturabilecek kadar geniş bir tartışmanın dil, belâgat ve edebiyat nazariyesi cephelerinin öne çıkartılarak değerlendirilmesidir. Belâgat-i Osmâniyye tartışmalarının bir sonucu olarak fikir dünyamızda yerini ve önemini bulan millî belâgat meselesi de yukarıda zikredilen ikinci makalede müstakil olarak ele alınır.

Tanzimat’la beraber gerek devletin gerek cemiyetin her yönünde hissedilen değişimin ilham kaynağının batı, batıda ise Fransa olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla “Tanzimat Sonrası Belâgat ve Rhétorique Kitaplarımıza Fransız Rhétorique Kitaplarının Tesiri” başlıklı makalede önceki makalelerde çeşitli yönleri ile incelenen belâgat ve retorik kitaplarının, bu kez Fransız retorik kitaplarından etkilenmeleri yönleriyle değerlendirildiğini görürüz. Bu değişim ve etkilenmenin sonucu kullanılmaya başlanan yeni edebî ıstılahlar da “Tanzimat Sonrasında Kullanılan Bazı Yeni Edebî İstılahlar” başlıklı ayrı bir makalede söz konusu edilir.

Asırlarca süren bir zihniyetin devleti kurtarma, cemiyeti yükseltme çabaları ile girdiği değişim sürecinde bilhassa başlarda bir ikiliğin ve tereddüdün yaşanması, bu ikilik ve tereddüdün zamanla bertaraf edilmesi kadar doğal bir neticedir. Nitekim Tanzimat neslinin öncüleri edebiyat sahasında varlık göstermeye devam ederken, boy gösteren yeni bir nesil olan Servet-i Fünûncular, bu ikiliğin kırılmasını sağlayamamışlar, tam tersi eserleri ve görüşleriyle ciddi bir kamplaşmaya sebep olmakla beraber değişim sürecine hız vermiş, bilhassa iyi bildikleri Fransızca ile takip ettikleri Fransız edebiyatında tanıştıkları pek çok hususiyeti benimsemişlerdir. Servet-i Fünûn neslinin, Cenab Şahabettin ve Hüseyin Cahit'le birlikte, pek çok tartışmada sözcülüğünü yapan kalemi Halit Ziya Uşaklıgil'dir. Halit Ziya Uşaklıgil'in İzmir İdadisinde hoca iken verdiği derslerin notlarının taş basması hâlinde bulunan nüshası da belâgattan retoriğe giden yolda önemli bir eser olarak Kâzım Yetiş tarafından tespit edilmiştir. "Halit Ziya Uşaklıgil'in Bilinmeyen Bir Eseri" başlıklı bu çalışma, edebiyat tarihimizin köşe taşlarından biri olan Halit Ziya'nın o zamana kadar adı duyulmamış bir eserini ortaya koyması bakımından olduğu kadar, batılılaşma süreci içinde taraf olan bir şahsiyetin ders notları olması yönünden de önem taşımaktadır.

Belâgat ve retorik konuları etrafında yapılan çalışmalarda edebî sanatların göz ardı edilmesi elbette imkânsızdır. "Dilin Gelişmesi Açısından Edebî Sanatlar ve Bunların Tasnifi Meselesi" başlıklı makalede birçok tartışmaya zemin olmuş edebî sanatlar üzerinde durulmakla birlikte, onların değişen tasnifi de değerlendirilmiştir.

"Bir belâgat veya retorik kitabı yazmayan ama batıdaki modern gelişmeleri takip ederek üslûp araştırmaları yapan" Yeni Türk Edebiyatı sahasının en mühim şahsiyetlerinden Mehmet Kaplan üzerine "Bir Araştırma Konusu Olarak Üslûp ve Mehmet Kaplan" başlıklı makaleyi, "Atatürk'ün Üslûbu Hakkında Bir Deneme" takip eder.

Bir edebî varlık olarak şiirin dayandığı unsur ve prensipleri esas alan retorik bilgisine sahip olmanın, şairler ve şiir okurları için önemini tartışıldığı "Şiir ve Retorik" ile kompleks bir yapıya sahip olan edebî eserin incelenmesinde bir usul olarak edebiyat nazariye ve anlayışının kullanılmasının önemini Yenileşme Devri Türk Edebiyatının değişim sürecinde verilen eserler ile örneklendirilerek vurgulandığı "Karşılaştırmalı Edebiyatta Edebiyat Nazariye ve Anlayışlarının Yeri Ne Olmalıdır?" başlıklı makaleler *Belâgattan Retoriğe* kitabını tamamlar.

Takdim yazısı ve İçindekiler bölümünden sonra makalelerin kitaplaşma aşamasının ve muhtevalarının değerlendirildiği Giriş kısmı yer alır. Giriş kısmından sonra makaleler başlar. Yukarıda ana hatlarıyla bahsetmiş olduğumuz *Belâgattan Retoriğe*'yi oluşturan makalelerin tebliğ edildikleri, neşredildikleri veya edilecekleri yerler şu şekildedir:

1. "Belâgat", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, c. 5, İstanbul, 1992.
2. "Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatının İlk Dönemlerinde Edebiyat Nazariyatı" (Bu yazı, Atatürk Kültür Merkezi tarafından çıkarılacak *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi* için yazılmıştır.)
3. "Belâgattan Retoriğe Teori Arayışları" (Bu yazı, Bilkent Üniversitesi'nin hazırlamayı düşündüğü Edebiyat Tarihi için yazılmıştır.)
4. "Belâgat, Rhétorique ve Edebiyat Nazariyesi Sahasında Türkçe Neşredilmiş Kitapların Açıklamalı Bibliyografyası", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, 1987, Ankara, 1992.
5. "XVI. Yüzyıl Başında Yazılmış Bir Kavâid-i Şi'riyye Risalesi", *İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXIX, İstanbul, 2000.
6. "Kavâid-i Şi'riyye'deki Edebiyat Terimleri"
7. "Edebiyat Nazariyesi Sahasında Batıya Açılan İlk Kitap: *Mebâni'l-İnşâ*", *Mehmet Kaplan'a Armağan*, İstanbul, 1984.
8. "Namık Kemal'e Göre Belâgat Meselesi", Kültür Bakanlığı- Millî Kütüphane, *Ölümlünün 100. Yılında Namık Kemal Sempozyumu*, Ankara, 2-4 Aralık 1988.
9. "Belâgat Kitaplarında Fuzûlî'nin Örnek Olarak Değerlendirilişi" (Bu yazı, Sadık Kemal Tural Armağanı için yazılmıştır.)
10. "Edebiyat Nazariyesi Kitaplarında Namık Kemal'in Eserlerinin Örnek Olarak Değerlendirilişi", *Doğumunun Yüz Ellinci Yılında Namık Kemal*, Ankara, 1993.
11. "Cevdet Paşa'nın Belâgat-i Osmâniyyesi ve Uyandırdığı Akisler", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Yıl:13, nr.1, Ocak 1983; nr. 2, Nisan 1983; Yıl:14, nr.1, Ocak 1984.
12. "Yenileşme Devri Türk Edebiyatında Millî Rhétorique Meselesi", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten*, 1985, Ankara, 1989.

13. “Tanzimat Sonrası Belâgat ve Rhétorique Kitaplarımıza Fransız Rhétorique Kitaplarının Tesiri”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, nr. 56, Ekim 1988.
14. “Tanzimat Sonrasında Kullanılan Bazı Yeni Edebî İstilahlar”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, nr. 52, Şubat 1988.
15. “Halit Ziya Uşaklıgil’in Bilinmeyen Bir Eseri”, *İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXVIII, İstanbul, 1997-1998.
16. “Dilin Gelişmesi Açısından Edebî Sanatlar ve Bunların Tasnifi Meselesi”, *Uluslar Arası Türk Dili Kongresi (26 Eylül- 3 Ekim 1988)*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1996.
17. “Bir Araştırma Konusu Olarak Üslûp ve Mehmet Kaplan”, *Prof. Dr. Zeynep Korkmaz Armağanı*, Türk Kültürü Araştırmaları, Ankara, 1996.
18. “Atatürk’ün Üslûbu Hakkında Bir Deneme”, *Türk Kültürü*, nr. 343, Kasım 1991.
19. “Şiir ve Retorik”, *Hece*, nr. 53-54-55; Mayıs- Haziran- Temmuz 2001.
20. “Karşılaştırmalı Edebiyatta Edebiyat Nazariye ve Anlayışlarının Yeri Ne Olmalıdır?”, *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Yıl: 25, nr. 3, Temmuz 1996.

***

Prof. Dr. Kâzım Yetiş’in çalışmalarının toplandığı ve bir seri şeklinde düşünülen kitaplarından ikincisi ise *Dönemler ve Problemler Aynasında Türk Edebiyatı* ismini taşır.

Eserin Takdim yazısında da belirtildiği gibi üzerinde hayli söz söylenmiş olmakla birlikte Yeni Türk Edebiyatı dediğimiz dönemin siyasî, iktisadî, içtimaî vb. pek çok sahada olduğu gibi edebiyatımız için de yeni bir başlangıç demek olan Tanzimat Fermanı’nın ilanı ile hız kazandığı düşünülmektedir. Bu öyle bir hareket noktasıdır ki bu hamleyle birlikte diğer sahaların yanında edebiyatta da misli görülmemiş değişiklikler, kopuşlar yaşanmakta; gazete ve mecmualarla birlikte canlanan matbuat hayatı sayesinde şahıslar, eserler ve meseleler eskiye kıyas dahi edilemeyecek şekilde çoğalmakta ve gündemi meşgul etmektedir. Daralan bir coğrafyada kabuk değiştiren bir cemiyet içinde devrin şartları itibariyle pek çok misyonu üstlenmiş çok yönlü fikir ve sanat

adamları ve onların eserleri bugün dahi devri anlamak adına tanıma ihtiyacı duyduğumuz vakıalardır. Bu minval üzere geniş makalelerle başlar *Dönemler ve Problemler Aynasında Türk Edebiyatı*. “Tanzimat Karşısındaki Tavırların Tasnifi Konusunda Bir Deneme” başlıklı makalede çeşitli cepheleriyle Tanzimat Fermanı ele alındıktan sonra fermanın ilanının ardından oluşan durum, dualite ve akislerin değerlendirilmesi yer alır. “Yeni Bir Edebiyat Anlayışı” başlıklı makale de yine bu ilk makalenin devamı niteliğindedir ve burada Tanzimat’ın algılanışı ile sonrasında hız alan değişim süreci içinde meydana gelen edebiyat anlayışı ortaya konulmaktadır.

Yenileşme Devrinin ilk döneminde verilen eserler kadar bu eserler ile ilgili ve bu eserleri de bünyesine dahil eden çalışmalar da devrin edebiyat anlayışını, zevkini, değerlerini vb. anlamak bakımından son derece önemlidir. Bir seri makale gibi peş peşe gelen ve Yenileşme Devri Türk Edebiyatının ilk dönemlerindeki edebiyat tarihi ve antoloji çalışmalarını; tenkit ve edebî münakaşalar ile nesir metinlerini değerlendiren beş makale ve sonrasında gelen “1876-1894 Dönemi Türk Edebiyatı” isimli yazı bu bakımdan devrin içinde olduğu değişim ve dualitenin de görülebildiği “Türk edebiyatının genel bir panoraması” niteliğindedir.

“Türk Romanında Aile”, “İkinci Meşrutiyet Devrindeki Belli Başlı Fikir Akımlarının Askerî Hareketlere ve Cepheye Tesiri” ve “Millî Edebiyat Anlayışı” başlıklı makalelerde yine devrin şartları içinde aile yapısının romana aksi ve fikrî hareketler, devleti ve cemiyeti kurtarma yolunda ortaya çıkan “milliyet” kavramı ve neticelerinden biri olan millî edebiyat anlayışının sözcüsü olan şahıslar da söz konusu edildiği eserleri ile birlikte tespit edilip değerlendirilmektedir.

Yetiş’in Takdim kısmında “Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı projesi olarak” düşündüğünü söyleyerek daha geniş, müstakil bir çalışmanın müjdesini de verdiği “Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı” başlıklı makalede eskiye kıyas dahi edilmeyecek bir hızla değişen, gelişen, eser ve şahıs anlamında sayısı devamlı artan, dolayısıyla araştırılması ve incelenmesi zorlaşan Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatının çerçevesi edebî türler göz önünde bulundurularak çizilmiştir. Ardından gelen “Kıbrıs Türkleri Edebiyatı” başlıklı makale de yine bu geniş çalışmayı tamamlar niteliktedir.

Son olarak İstanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsünde bulunan tezlerin sahalarına göre sınıflandırılmış bir dökümü olan “Türkiyat Enstitüsü

Kütüphanesindeki Tezlerin Bibliyografyası”, gerek tezlerin bilinmesi gerekse sahanın ilgililerinin, akademisyenlerin ve öğrencilerin evvelki çalışmalardan haberdar olmalarını kolaylaştırması bakımından önemli bir ihtiyacı karşılamaktadır.

Kâzım Yetiş’in kendisinin kaleme aldığı, makalelerin kitaplaşma aşamasının ve muhtevalarının değerlendirildiği Takdim yazısı ve İçindekiler kısmından sonra yazılar başlar. Yukarıda ana hatlarıyla bahsetmiş olduğumuz *Dönemler ve Problemler Aynasında Türk Edebiyatı* oluşturan makalelerin neşredildikleri yerler şu şekildedir:

1. “Tanzimat Karşısındaki Tavırların Tasnifi Konusunda Bir Deneme”, *Türk Tarih Kurum-Tanzimat’ın 150.Yıl Dönümü Uluslar Arası Sempozyumu*, 31 Ekim/ 3 Kasım 1989, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1994.
2. “Yeni Bir Edebiyat Anlayışı”, *Osmanlı*, c. 9, Kültür ve Sanat, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s. 841-847.
3. “Yenileşme Devri Türk Edebiyatının İlk Dönemlerinde Edebiyat Tarihi Çalışmaları”
4. “Yenileşme Devri Türk Edebiyatının İlk Dönemlerinde Antoloji Çalışmaları”
5. “Yenileşme Devri Türk Edebiyatının İlk Dönemlerinde Tenkit”
6. “Yenileşme Devri Türk Edebiyatının İlk Dönemlerinde Edebî Münakaşalar”, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı- Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, c. 7, Ankara 2006, Atatürk Yüksek Kurumu- Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s. 269-356.
7. “Yenileşme Devri Türk Edebiyatının İlk Dönemlerinde Nesir”, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı- Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, c. 7, Ankara 2006, Atatürk Yüksek Kurumu- Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s. 356-389.
8. “1876-1894 Dönemi Türk Edebiyatı”, *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı- Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*, c. 7, Ankara 2006, Atatürk Yüksek Kurumu- Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s. 390-406.

9. “Türk Romanında Aile”, *Hece Türk Romanı Özel Sayısı*, nr. 65/66/67, Ankara, Mayıs/Haziran/ Temmuz 2002, s. 271-274.
10. “İkinci Meşrutiyet Devrindeki Belli Başlı Fikir Akımlarının Askerî Hareketlere ve Cepheye Tesiri”, Dördüncü Askerî Tarih Semineri Bildirileri, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1989.
11. “Millî Edebiyat Anlayışı”, *İlmî Araştırmalar*, nr. 98, İstanbul, 1999.
12. “Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı”, *Türk Dünyası Kültür Atlası-Türkiye Cumhuriyeti 2*, İstanbul, 2006, s. 283-261.
13. “Kıbrıs Türkleri Edebiyatı”, Prof. Dr. Sadık Kemal Tural Armağanı, Ankara, 2002.
14. “Türkiyat Enstitüsü Kütüphanesindeki Tezlerin Bibliyografyası”, *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, nr. XXIII, XXVI; İstanbul, 1981-1993.

***

Merakla beslenerek yıllarca süren nice titiz çalışmalar değişik yerlerde neşredilmekte, zaman içinde adreslerinin dahi bulunması güçleşerek önceden haberdar olanlara bile ulaşılması sıkıntı teşkil eden kaynaklar olarak kalmaktadır. Dolayısıyla akademisyenlerin araştırma ve incelemelerinin toplu hâlde neşri, belki de bu çalışmaların kaleme alınması kadar önem arz etmekte ve diğer akademisyenlere, öğrencilere ve sahaya ilgi duyanlara yazılara ulaşabilme imkânı sunmakla birlikte eser sahibinin çalışma seyrini de ortaya koymaktadır. Bu bakımdan *Belâgattan Retoriğe* ile *Dönemler ve Problemler Aynasında Türk Edebiyatı*'nın alanındaki mühim bir boşluğu dolduracağını ümit etmekteyiz.

Çilem TERCÜMAN